

Tizenötödik évfolyam.

1901.

6. füzet.

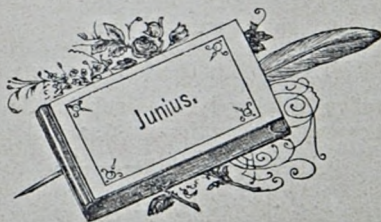
ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

SZAMOSÚJVÁR.

Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
1901.

Tartalom.

- A velencei szent Lázár-szigeti örmény kolostor. I.* — A mechitharista congregatio megalapításának kétszázados fordulója alkalmából. — Dr. Molnár Antaltól.
- Az örmény népdalnokok.* — Leist Arthur „Armenische Dichter“ czimű művéből. — Simay Gergelytől.
- Egy elfelejtett birodalom története. III.* — Befejező közlemény. — Dr. Patrubány Lukáعتól.
- Csalogánydal* (költemény). — (y) tól.
- Szent-Nerszesz örmény patriarkha életrajza. II.* — Befejező közlemény. — Kiszely Károlytól.
- Szamosújvár a „nagy idők“ alatt.* — Szongott Kristóftól.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Emléktábla.
Vilmos császár és a párbaj.
Babyloni kulturemlékek.
A hatodik világrészről.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Az „Örangyal.“

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Honi iparpártolás.
Gőzhajózás a Szamos-folyón.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Isakovics örmény kath. érsek halála.
Az örmények visszahonosítása.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona, fél évre 4 korona egyes füzet ára 80 fillér.

A folyó **Június** hó végén kerül ki sajtó alól lapunk szerkesztőjének nagy munkája, mely ezt a címet viseli: „Szamosújvár szabad kir. város monográfiája“ — három kötetben, több mint 200 képpel illusztrálva. Ára a három kötetnek 15 korona. A mellékelt „Felhívás“-t mélyen tisztelt olvasóink becses figyelmébe ajánljuk.

Szamosújvártt, 1901. június hó 1.

Az „Armenia“ szerkesztője.

A velencezi szent Lázár-szigeti örmény kolostor.

— A mechithárista congregatio megalapításának két évszázados fordulója alkalmából. —

I.

Az örmények velencezi kolostora szent Lázár-szigetén fekszik, fél óránnyira a Piazzettától, melyen, a dogék palotája mellett, két oszlop emelkedik a magasba szent Theodornak és szert Márk evangélista szárnyas orszlánjának a szobraival. Rövid gondolázás után a Gindeccán túl megpillantjuk szent Lázár-szigetének négyszögű campanilejét s a dómot, a mint teljes eleganciával és méltósággal kiemelkedik San-Servolo és a régi Lazaretto (Lazaretto vecchio) közül, a melyek szintén két szigeten fekszenek, az Orfano-csatornának egyik ágazata által választva el egymástól.

A mint gyors gondolánk elhaladt a sziget sarka által alkotott előfokon, szemeinkbe ötlenek a sziget téglá-épületei s viruló zöld bozótjai, melyek a pusztában való oáz

képét kölcsönzik az egész szigetnek. A béke, az áhitat és tudomány eme csöndes fészkeben ütöttek tanyát ezelőtt két évszázaddal a mechithársta congregatio szerzetesei, ezen a kis szigeten, melyről a tekintetüket Keletnek, az örmény nemzet bölcsőházaja felé irányozhatták.

San-Lazzáro szigetéről első ízben a velencei, XII-ik századbéli örmény krónikák emlékeznek. Ez időtájt Hubert apát az akkor még teljesen kopár, parlagon heverő szigetet egy nagy erényesség hírében álló fiérfiúnak, Leone Paolininak ajándékozta. Nehány évvel később, 1182-ben a velencei köztársaság megvásárolta Paolinitól a szigetet s a Keletről érkező bélpoklos betegek asylumává tette. Ekkor ruházták fel a „szent Lázár“ névvel, emlékezetére ama szegény betegek védszentjének, a kiket megszállott ez a szörnyű betegség, mely az ó- és középkorban nagy pusztításokat tett Keleten és Nyugaton egyaránt. Midőn a bélpoklosság kipusztult Ázsiából és Áfrikából, a szigetet is odahagyták. Nem maradt egyéb rajta, mint zöld lombok közt düledező romhalmaz, a mely menedékhelyül szolgált az adriai tenger szegény halászáinak.

Öt évszázaddal később tizenkét örmény szerzetes érkezett Velenczébé. A török invasio elől menekültek addigi lakhelyükről, Moreából. A főnökük Mechithár nevet viselt, a mely örmény nyelven „Vigasztaló“-t jelent. Kisásziában, Sivászban, a hajdankori Sebaste-ben született; egyetlen gyermeke volt Péternek és Charistannak, a város örmény lakóinak. Mánugnak nevezték a keresztségben, a mely név anyanyelvén a gyermek Jézusra emlékeztetett. Ritka szellemi képességekkel megáldva már korán felette nagy előhaladást tett az ismeretekben, előbb két szerzetes, utóbb a gármér-vánkh-i (vörös kolostori) atyák vezetése alatt, a kikre rábízta a kiképezését. Anániás püspök már tizenöt éves korában diaconussá szentelte s a Mechithár névvel ruházta fel.

Husz éves korában pappá levén, bejárta egész Ázsiát, az evangeliumot hirdetve honfitársai között s minden erejéből arra törekedve, hogy a római egyház nagy közösségébe terelje a különböző sectákat, melyeket a tudatlanság és belső villongások az örmények között létrehozta. Hogy

a hit és a tudomány igazságait vérrokonai között elhintse, nagy és veszélyes utazásokra vállalkozott. Meglátogatta először is Ecsmiádzint, a hajdani örmény főváros Vághársábád helyén épült kolostort; aztán visszatért szülővárosába, majd Pászenbe ment, a hol reá bizták a hívők gondozását és a gyermekek nevelését. Később Syriába utazott s Alep-ben egy franczia hittérítőnek, Antoine Beanvillers jezsuitának a tanácsára feltette magában, hogy elmegy Rómába.

A jezsuita atyának ajánló leveleivel ellátva útra kelt. Cyprus szigetén azonban súlyos betegségbe esett s kénytelen volt felhagyni a tervével. Alig hogy egészsége helyreállott, visszatért hazájába s egy ideig a Szurp-Nisán (Szentkereszt) kolosban tartózkodott, a hol vártábed-dé avatták. Tudatában ama nagy kötelességeknek, melyeket új állása reá ruházott, ismét útra kelt s Kisászsiában és Konstantinápolyban hirdette vérei között a kath. hit tanait. Majd visszatérvén a pászen-i zárdába, nagy önfeláldozásnak adta fényes tanújeleit ama borzasztó járvány idejében, mely a hazáját pusztította.

Az 1700-ik év elején ismét Konstantinápolyban buzdította az örményeket a hitben való egységre, a római egyházhoz való csatlakozásra és a kath. hitre, mely fenn fogja közöttük tartani a nemzeti szellemet. Meghuzódva három tanítványával a perai városrészben, elhatározta egy új szerzetesi szövetkezet alapítását abból a célból, hogy terjessze honfitársai között a műveltséget, mely annyira szükséges a nép jóllétének előmozdítására, s a keresztény hitet, mely erőt ad az élet megpróbáltatásai között. Perában nyomatta ki első ima- és tankönyveit, a melyekkel megvetette alapjait a Mechitháristák könyvnyomdájának. A „Jézus követése“ volt az első fontosabb munka, mely a perai örmény nyomdát elhagyta.

A hitbuzgóságát nyomon követő féltékenység üldöztetéseknek tette ki Mechithárt. Nem küzdhetett tovább egymagában, minden támasz nélkül. Ellenségeinek dühe elől a kapuczinus atyáknál, utóbb a konstantinápolyi franczia követségnél keresett oltalmat. A Konstantinápolyban való maradás lehetlenné vált reá és társaira nézve. Elhatá-

rozta, hogy növendékeivel Moreába, akkor a velenczések hatalmában levő keresztény tartományba költözik. Mielőtt búcsut mondott volna Perának, összegyűjtötte a tanítványait, közölte velük szándékát s jól tudván, mily veszedelmes lenne, ha együttes utrakeléssel felkeltenék ellenségeik figyelmét, csoportokra osztotta őket szét. Találkozási helyül Módon városát tűzte ki, a melynek falain a velenczések szent Márk lobogója lobogott. Mielőtt szétváltak volna, kitartásra buzdította társait, s mindnyájukat Isten anyjának oltalma alá helyezvén, „Mária fogadott fiainak s a töredelem hittudorainak“ nevezte őket el, a mely név ettől az időtől kezdve jelmondatává lett a mechithárista congregationnak. ¹⁾

Ezernyi veszély között megérkeztek Modon városába Mechithár és tanítványai. A velencei hatóságok szívesen fogadták a szegény vándorokat s ámbár a porta alattvalói voltak, csak a keresztényeket látták bennük s igaz vendégszeretettel gondoskodtak ellátásukról.

A Modonban való megtelepedés után első gondja volt Mechithárnak megállapítani a szerzet rendszabályait, aztán kolostort és templomot építeni számára. XI. Ketemen pápa megerősítette az új egyházi rendet, jóváhagyta szervezetét, elfogadta szent Benedek szabályait a szent-antali helyett, melyeket a mechitháristák eleinte választottak s főapátul megerősítette azt, a ki hosszú évek óta annyi tanújelét adta hitbuzgóságának, önfeláldozásának és erényeinek.

A jövőendő nyugalmasnak és boldognak ígérkezett az új congregatio számára s egy évtized alatt csakugyan háborítlanul munkálkodhatott a megerősödésén, a midőn ismét súlyos megpróbáltatás nehezedett Mechithárra és társaira. Roppant török hadsereg tört be Moreába s a velenczéseknek nem volt elég erejük, hogy pusztító utjában feltartóztathassák. Kifosztották s felgyújtották az örmények

¹⁾ A Mechithárista szerzet czimere álló kereszt, a szárai által alkotott négy mezőben szent Antal emblémáival, a lánggal, a haranggal, az evangéliummal és a bottal. A kereszt szárain *α, υ, ι, ω* betűk olvashatók, kezdő betűi a következő négy szónak: *Παρθένος γεννήσασα υἱόν, ἡ ἁγία πνεύματος ἐκγόνησεν*: („A Szűz fogadott fia, a töredelem hittudora“).

kolostorát. A menedékhely nélkül maradt szegény szerzetesek Máriába vetették bizalmukat, a kit védasszonyukul választottak. S nem is csalatkoztak benne. Mocenigo tengernagy s a moreai kormányzó, Angelo Emo nem nézhették szánakozás nélkül a szerencsétlen szerzetesek helyzetét s engedve kérésüknek, helyet adtak nekik egyik hajójukon, a mely épen visszatérőben volt Velenczébe.

1715 április havában szent Márk lobogója alatt egy gálya vetett horgonyt a velencei Riva dei Schiavoni mellett: Mechithárnak és társainak a gályája, a kik eljöttek védelmet és hajlékot kérni a tengerek oroszánja szárnyainak árnyékában.

A hatalmas köztársaság: Velence nagy nevéhez méltó fogadtatásban részesítette a szegény menekülteket. 1717 szept. 8-án a senatus örök időkre Mechithárnak és társainak adományozta szent Lázár szigetét, miután a törvény nem engedte meg az új congregatioknak, hogy a város belsejében telepedhessenek meg. Az örmény szerzetesek hozzáláttak a munkához, s hamarosan lakható állapotba helyezték a szigeten talált épületromokat, aztán vezérükkel egyetemben a szerzet nagy feladatának a megvalósításához láttak. Az örmény nemzet regenerálása volt ez a feladat. Belátták, hogy a megvalósításához idő és türelem szükséges, felhasználták a tapasztalás és a balsors nyújtotta tanulságokat; s el is érték azt, hogy congregatiojuk nem egészen egy évszázad alatt tűzhelyévé lett az örmény nemzet szellemi életének, új életre keltő fáklyává, a mely megvilágítja a hajdankori Örményország multját s a késő nemzedékeknek vezérlő csillaga a polgárisodás és fejlődés utain. ¹⁾

Dr. Molnár Antal.

— A második közlemény jövő füzetünkben. —

¹⁾ Langlois. Notice sur le convent armenien de l'île S. Lazare de Venise. — Venise, Typographie de Saint-Lazare. 1893.

Az örmény népdalnokok.

— Leist Arthur „Armenische Dichter“ című művéből. —

Hivatott dalnokok, kik egyszersmind költők, Elő-Ázsia minden népeinél szerepelnek; de egynél sem oly nagy számban, mint az örményeknél, kik nemcsak örmény, hanem perzsa, török, georgiai nyelven is énekelnek.

Eredetök messze nyúlik a multba, melyet nehéz megjelölni; mert a hagyomány hallgat arról, ha vajjon a Chorenei Mózes által említett dalnokok, kik a pogány korban hős dalokat énekeltek, egyszersmind költők is voltak-e?

Minden esetre népdalnokok voltak már a középkorban is; de költői műveikből egyetlen egy sem maradt fenn. A szerzők valószínűleg nem lévén írástudók, költeményeik, — mint szóbeliek — haláluk után feledékenységbe mentek.

Bebizonyított tény azonban az, hogy az örmény nép-énekesek már a régi évszázadokban bizonyos czéhféle társulatot képeztek, védszentjökül Keresztelő-Szent-Jánost tisztelték, és az ő tiszteletére szentelt mus-i templomban hosszas böjt és imák után nyerték felavattatásukat. A hit, hogy Keresztelő-Szt-János adhat ékes-szólást és lelkesedést, mai napig is a nép közt el van terjedve, s a ki dalnoki hivatásra szánja el magát, bucsúra megy a mus-i kegyhelyre, hogy ott a védszentől nyelvének föloldását nyerhesse.

Régen tartottak ott a dalnokok versenyeket is, melyekre Örményország minden vidékéről számos hallgatóság jelent meg. . . Akkoron a költődalnokok (úgy nevezett „Ásug“-ok) nagy tekintélyben állottak, s a nép őket és választottjaikat megszentelt személyeknek tekintette.

Ily nagybecsülést azonban ma már többé nem élveznek; mert egykori magasztos hivatásuk közönséges mesterséggé szállott alá, s költői emelkedettségek forrása kiapadtnak látszik.

Helyeikre mindenütt a „sásándár“-ok — vándor énekesek — léptek, kik maguk nem költők, hanem idegen dalokat adnak elő. . . .

Simay Gyergely.

Egy elfelejtett birodalom története.

III.

— Befejező közlemény. —

Menuász (IX. század Kr. e.) Álzi földjére menvén a chetek földjén találja őt, ott kirabolja Szuriszilisz és Tárchi-Kámász városokat, Száláv-Káli chet fejedelem birtokait és sok katonát foglyúl ejt, kiket Cháldisz isten szolgálatának szentel. Más alkalommal Máláthia városig pusztít és átmenvén a chetek földjére, ott győzedelmeskedik.

Utódja és fia I. Argisztisz ismét ellenök megy. A váni ékiratok szerint a chetek földje, keletre Bálu-tól, az Eufrát partján nyugatra Máláthia chet erősségig terjedt.

Az urart-iak, midőn harciba mentek, isteneiket is magukkal vitték, különösen Cháldiszt, s mikor Cháldisz és a többi istenek fogságba estek, I. Ruszász király öngyilkos lett. 714 Kr. e.

Midőn III. Taglath-Phalászár Szíriát meghódítandó Háleb fölött Árfháth (Thel érfat) városát ostromolta, Szárdurisz urartui király sok sereggel a város segítségére ment, de legyőzetett és Taglath-Phalászár Urartuban nagy pusztítást visz végbe 735 Kr. e. Az urartu jelentése assyr nyelven 'felvidék' (párczrákávár ellentétben a folyamvidékkel — kedo(h) kávár).

Náháriná, Lehmann, Schrader és az assyr történetírók azt hiszik, hogy a pontuszi chaldok és Cháldisz isten neve közt összefüggés van. A chaldok turáni nép volt, valószínűleg az Aráxestől a Ván-tóig laktak s midőn az árják (indogermán örmények) a Kr. e. 6—7. században e vidéket elfoglalták, a chaldok nagy része éjszak felé a Kaukázus hegyei közé és Pontus partvidékeire menekült, egy részök pedig a honfoglaló örményekbe olvadt.

Az akkad nyelv, melyet Lehmann szumernek nevez, turáni nyelv. Ez a legrégebb feliratok nyelve és a chaldeusok a legrégebb időben ezen a nyelven írták, de sémi nyelven olvasták ékirataikat. Ez az akkad nyelv

rokon a váni ékiratok nyelvével és egyúttal a török és finn-magyar nyelvekkel is (L. Hántesz 1893 48—49. old.)

Tehát visszatérve elbeszélésünk fonalára, a cheteket a váni ékiratok is említik.

Mit mondanak most saját népükről, a chet feliratok és egyéb régiségek?

A chet művészet ez emlékei igen nagy területen található, sokszor jó nagy távolságban azoktól a helyektől, a hol a chet birodalom egykor virágzott; jelöl annak, hogy e birodalom az idők folyamában hatalmát jó messzire kiterjeszté. Természetesen azonban Kis-Ázsia volt a birodalom ősi magva. Városaik gazdagok voltak, művészetük fejlett volt, különösen a fémek feldolgozását értették mestereleg, miben, rajtok kívül a chaldok is kitűntek. Megvanak örökítve a földből ásott maradványokon kívül a Sztírásban, a hieroglifekben és különböző ékiratokban. Mindez adatok csodálatos módon összevágnak és elénk varázsolják egy letűnt birodalom képét, melynek létezéséről oly sok századon át sejtelmünk sem volt. Ábrahám barátai, Dávid szövetségesei, Salamon anyja egy néphez tartoznak, a mely a világtörténetben kitörölhetetlen nyomokat hagyott hátra. (Ábrahám páregámnjeré, Távthi tásnágiczhnjeré, Szoghomoni májré, ámenekin géveráperin czeghi mē, vor áschárhi bádmutheán vērā(h) áncsēncseli hedkh mē tromádz ē) és ez a nép — a chet nép.

Dr. Patrubány Lukács.

bb

Csalogánydal.

Dalolt a fülmile
Ifjúkoromban is,
Dőré n azt hívém: csak
Nekünk dalol az is.
Még zeng a fülmile,
Van dőre ifju is;

Bohó gondolatok
Uralkodnak ma is;
De én már érzem, hogy
Régi eszmém hamis...
Érzem, hogy Istenhez
Zeng föl a madár is!

(y)

Szt-Nerszesz örmény pátriárkha életrajza.

II.

— Befejező köz'emény. —

Politikai szereplése ott kezdődik, mikor Ársák király a nagy fontosságú görög szövetséget megtartani igyekeztvén, ennek megerősítésére Nerszeszt küldi az ország néhány főemberével. ¹⁾ Válenz a birodalom akkori császára, az ariánusok szektájához tartozott s mivel az orthodox Nerszesz nem akart beteg fia felgyógyulásáért imádkozni, Válenz öt börtönre veti, s később az orthodoxok nagy üldözésénél Nerszeszt — 70 más egyházi férfiúval — egy lakatlan szigetre számüzi. De Nerszesz — a mint a krónikás mondja — csodákat tett a terméketlen szigeten, a meleg homokból forrás fakadt s a tenger-ár kivetette a halakat. Így töltött itten 9 esztendőt, mely élet körülményes leírását egy forrás sem közli. ²⁾

¹⁾ Chorenei Mózes, Nerszesz küldetését másképp tünteti fel, t. i. hogy a főpap az országba tört császártól békét könyörög s ezt megkapván, a görög Olympiát hozza az országba. De ezt megdönti az a körülmény, hogy Ársák azért kérte meg Olympiát, mert felesége Pháránzczém őt nem szerette (B. F. 4 könyv 15 fej.).

²⁾ Chorenei, Nerszesz e számkivetését későbbi időre teszi.

Azalatt nagy fordulatok történnek a birodalomban. Válenz mindinkább meg akarta erősíteni az áriánusokat, ezért szofisztákat fogad fel ellenük, majd disputát rendez, de célját el nem érte; mert Nerszesz régi lelki rokonja Barzilosz, Euszebiosz utóda, lett a győztes. A Nerszesz-szel ment örmény főurakat Válenz hazaengedé, sőt velök adá Ársák rokonait Gênel és Tirithet is. Ársák, a katolikosz megsértését ürügyül használta, hogy a görög birodalomba törjön. Hat évig tartott e harc, mely tulajdonképen a görög birodalom keleti részeinek megszállása volt; Vászák fővezér ekkor egész Ancyraig hatolt előre. A főpapi széket ezalatt Bâgrávândi Chád püspök tölti be, mint helyettes, ki mindenben Nerszesz példáját követte.¹⁾

Válenz szerencsétlen halála véget vetett Nerszesz fogságának. Theodoziosz, az új császár régi nagy tekintélyébe helyezte vissza az orthodox egyházat. Nerszesz Bizánczon át országába visszatér, de a változott viszonyok miatt már nem fejt ki oly tevékenységet, mint azelőtt. Visszatérése nagy örömet keltett a nemzet minden rétegében, mely mutatja, hogy bár nagy romlottságról lehet e korban szó, az ország jötevőjét el nem felejtették; mert hiányát erősen érezték. Sokan a határig sietnek eléje, úgy maga a király is. De Nerszesz nem örült annyira a viszontlátásnak; mert látta s Chád beszédéből megtudta a király és főurak bűnös cselekedeit. Míg Nerszesz távol volt, a király Ársákávént, a bűnösök városát alapítja, hol az ország összes gonosztevői bántatlanul élhettek. Nerszesz ezért erősen megtámadja a királyt, de ez nem hallgat a főpap tanácsára, míg csak a sok isten-csapás,²⁾ Chorenei szerint a szatrapák támadása, következésképpen a város el nem pusztúl; ezt látva, megtér a király is. Itt említi a krónikás, hogy Nerszesz bejárja saját egyházmegyéjét.

¹⁾ Az adatokat Bizánczi Fauszt művéből „Bádmuthiun Hájoecz“ (Velence, San-Lazzaro, 1832) veszem; mert Nerszesz és korára ő a főkütfő, őt követem a történeti események chronológiájában is, bár sok tekintetben Chorenei Mózesnek és Meszrobnak kell hitelt adnunk.

²⁾ Cshárákeghên: gonosz kelevény, mások szerint zsánd: dögvész. Biz. Fauszt 4 k. 13 f.

Ebből látjuk, hogy a katholikosznak külön egyházmegyéje volt, a mely méltóságának megfelelően az ország közepén a legnagyobb nemzetségek kerületeiből állott, mint: Áírát-, Dáron-, Táránághi-, Ekeghikhből. Nerszesz ezt az útját arra használja fel, hogy távol élése az udvartól, ne kelljen annak sülyedését látnia; s tényleg mindjobban hanyatlik a király s környezete, míg a következő esemény — mely mint korrajz is fölemlítést érdemel — a teljes romlottságot be nem mutatja. Ársák rokonai Gènel és Tirith régóta ellenségeskedtek. Tirith irigyelte Gènel szerencsését a görög udvarban, de különösen feleségét a sziúni Pháránzczemet; ezért minden áron elvesztésére tört. Gènel folytonosan vádolja a király előtt, ki őt Nerszesz kérése, később egyenes parancsa ellen megöli, feleségét Pháránzczemet pedig nőül veszi s hogy Tirithtól se kelljen félnie, ezt is megöleti. Pháránzczém most már királynő, de hatalma útjában áll Olympia. Ársák második hitvese, ezt minden áron el kell pusztítania, de nem talál segítő-társat míg csak egy elvetemedett pap, Mèrdsiunik, nem ajánlkozik, megmérgezésére (L. részletesen Biz. Fauszt 4 k. 15 f.). Ilyen korban, ilyen környezetben, nem élhetett Nerszesz; Gènel megöletése és a királyné sötét tette annyira elkeseríté őt, hogy a királyt megátkozva eltávozik azzal a szándékkal, hogy a táborba többé vissza ne térjen. Nem is látta többé Ársák királyt, ki életmódját tovább folytatta. Ársák a főpapi székbe a neki kedvező Cshunákat ültette, de ezt nem ismerhetjük el jogosan kátholikosznak, mert fölavatásán — mely különben sem folyt le a rendes törvényszokás szerint — az egész örmény papságból csak két püspök vett részt. Méltán vonult vissza Nerszesz; mert még egy ilyen kiváló alak sem tudhatta volna Ársák bukását megakadályozni. Sapuh perzsa király látszólag kibékül Ársákkal, hogy ezt a maga pártjához kösse. A terv sikerül. Ársák meglátogatja a perzsa királyt, hol az evangéliumra tett esküvel erősíti barátságát, de oktan félelmében megszökik. Sapuh ebben árulást sejtván, országa keresztény papjait kivégezteti.

Kitör a harc a görögök és perzsák között, melyben az örmény király a perzsák oldalán harcol, utóbbiak győznek, de intrikák folytán Ársák újra megszökik. A perzsa

király e sértést már nem tűrhethvén, megtámadja az országot s kezdődik a hosszú perzsa-örmény háború, melyben eleinte az örmények győznek s csak a B. F. szerint 34 évig tartó harcban kifáradva csüggednek el, hagyják el lassanként Ársákot s pártolnak át a perzsákhoz. A királyhoz hű maradt harcosok Nerszeszhez fordulnak tanácsért, ki őket engedelmességre intvén a további harcra búzdítja.¹⁾ A perzsa hadsereget is tönkretette a sok vereség; azért Sapuh csellel akarja Ársákot elfogni. Ez sikerül is, mert maga Ársák megy Perzsiába, hol őt a király börtönre veti. A király elvesztése tönkretette a hűn maradt örményeket s végleg elcsüggeszté őket. Sapuh az országra tör s oly pusztítást visz végbe, mely legjobban mutatja engesztelhetetlen gyűlöletét a keresztények iránt.

E pusztításban vész el Nerszesz számos fontos intézménye, midőn látjuk, hogy az összes templomokat lerombolják, a kórházakat stb. felgyújtják. A mi még megmaradt, a nagy hadjárat folyamán Nerszesz intézkedéseiből, lerombolja azt a hitehagyott Meruzsán, Sapuh sógora. Nerszesz ekkor segítségért a görögökhöz fordul, kik a hozzájuk túszerű küldött Páp-ot, Ársák és Pharánczém fiát be is küldik az országba. A görög segítséggel jövő Páp tönkre teszi Sapuh seregét és így az országot, hazáját, megszabadítja. Most újra föltűnik az immár agg Nerszesz. Alakja előljár az újjáalkotásban, óriási tevékenységet fejt ki, a templomokat és kolostorokat felépítette s mint előbb, úgy most is üdvös törvényeket hoz. Nagy működését, de lelkesedését is legjobban mutatja, hogy még táborba is száll a perzsák ellen s a Népát hegyén imádkozik az örmény seregek győzelmeért. Musegh, győztes örmény vezér, a perzsák kiűzése után az elpártolt főurak ellen fordul s azokat megbünteti. De ez óhajtott rendes állapot nem tartott soká, nem tudják megtartani a törvényeket, nincs erős férfi a trónon, Páp már kis korától a „démonok hatalmában volt“ („li er divánkh“ 5 k. 22 f.) s erkölcstelen, romlott életét utánozzák az ország főurai. Még nagyobb

¹⁾ Nerszesz teljesen visszavonultan élt s nem vett részt a politikában. Innen van az, hogy e korszak történetében csak gyéren említik nevét a krónikások.

a sülyedés, mint Ársák idejében. Nerszesz nem is szünik meg ezért korholni a királyt s midön látja, hogy ez sem használ, kitiltja Ársákot és az öt utánozó főurakat a tēmplomból. Természetes, hogy a király ki akarta magát vonni Nerszesz befolyása alól. Ha nem is sértette királyi hiúságát a főpap gondoskodása, de félt Nerszesztől, mert érezte, hogy bünt cselekszik s nincs ereje, hogy ellenálljon. A krónikás azt mondja Pápról, hogy „a halállal fenyegette s többször meg is akarta ölni“ (máhu szbászzer némá jév gámer szpánánél ézná kághdni Biz. 5 k. 23 f.) Nerszeszt, de visszatartotta az örmény néptől s még inkább a görög császártól való félelme. Nerszesznek menekülnie kellett az udvarból, oly nyilvánvaló a király szándéka. A terv megvolt s nem sokára az alkalom is. Páp elhívatta Nerszeszt Chach városba (Ekeghikh megye) kibékülés ürügye alatt s itt az ünnepi lakomán mérget kevert poharába, Nerszesz ivott belöle és rögtön érezte a méreg hatását. Dicsérte ekkor Istent, hogy megengedte legfőbb vágya teljesülését, a Krisztusért való halált. Minden gyógyszer visszautasítva, a gyilkos lelki üdveért imádkozott s „Jézus Krisztus Urunk fogadd be lelkemet“ szavakkal lehelé ki nemes lelkét. A főszatrapák, kik körüle voltak, nagy ünnepséggel, zsol-tárok éneklése mellett vitték holttestét Thilbe, hol a mártirok sírboltjában temették el.

Nerszesz működésében három kimagasló pontot, illetőleg kort vehetünk észre. Az első a megválasztása utáni idő, midön fiatalos tett-erő s a tevékenység vágya jellemzi minden tettét. Valóban ez első évek alatt bámulatos az a tevékenység, melyet minden téren kifejt. Egyházát egészen újjáalkotja, az örmény kulturát virágzásba hozza, közigazdasági kérdéseket fejteget s hozzá még első politikai tanácsosa a királynak. Érzi magában az erőt, hogy nemzetét átváltoztassa, kihozván azt a perzsa környezetből s hatásból, a görög kulturát teremtve meg benne. Ez a görög kultura, melyet ifjú-tanúlmányaiban szítt magába s melynek intézményeit Bizánczban csodálta, sarkallja őt minden ilyenmü mozgalmában.

A második kor, midön hosszú fogságából visszatér. Ekkor már nem a régi, a sok szenvedés, ha nem is törte

még őt, de nyomát hagyta lelkén és így tettein is; látta, hogy hiába fáradozik, mert minden intézkedése megtörik azok hálátlanságán s mondhatjuk tudatlanságán, kikért éppen küzd. Ezért is, működése e második korszakában, nem annyira új vívmányok megteremtésén, mint inkább a meglevők fentartásán fáradozik.

A harmadik kor Páp uralkodásának kezdete. Az agg Nerszesz újra fiatalos hévvel fog a munkához, abban a reményben, hogy az új király alatt új viszonyok érvényesülhetnek, régi ideálját újra föléledni látja; ezért nagy intézményeit, melyekről már régen lemondott, megint meg akarja valósítani. E korszakban valósággal bámulatos tevékenysége, de az új korszakról alkotott ideáljait lerombolja a király s a nép, kikre e nagy munkájában épített. Szomorú jelenet, midőn élte alkonyán csalódnia kell, vélt támaszaiban. Lelke megtört s megváltó volt rá nézve a halál, mely eltakarta előle szeretett hazája bukását, s csalódásait testével együtt a sírba rejté.

A mint Nerszesz megválasztása fontos pont lett az örmény történelemben, olyan határkö az ő halála is; mert ezzel kezdődik az ország teljes felbomlása. Páp királyt a görög katonák ölik meg, a többi királyok már oly gyengék, hogy az ország kétfelé szakadását meg nem akadályozhatják, a mi e korszak végén Ársák és Chosrov alatt tényleg be is következett.

Kiszely Károly.

Szamosújvár a „nagy idők“ alatt.

1. Fejezet. Páratlanul fontos és érdekes datum.

A szabadságharcz első esztendeje: ezernyolczszáz-negyvennyolcz, több szempontból páratlanul fontos és érdekes dátuma fajunk ezeréves európai történetében. Egy nagy, dicsőségben, munkában, megpróbáltatásban gazdag korszak zárodik le akkor, a midőn Magyarország rálép a népképviseleti alapra fektetett reprezentatív kormányformára. A középkori Magyarország az a status, a melynek első formáját első királyunk: Szent-István adta meg, a mult

relikvia-tárába kerül; Werböczy populusa, a karok és rendek nemzedéke átalakul a politikai magyar nemzetté. Ezért a vivmányért szinte 60 esztendeig küzdöttünk, az emlékezetes 1790. évi diéta óta. Nincs ennél a harcznál hosszabb, elszántabb, tudatosabb küzdelem egyetlen egy sem a mérőben harczból és küzdelemből álló magyar történetében. Ez a 60 évnyi erő szülte és nevelte fel a legtálatumossabb ivadékat; ez a faj láng-emléket és törhetlen, aczélos akaratokat produkált. („Budapesti Hirlap“ 1899. november 16. 318. sz.).

Szamosújvár életében is „páratlanul fontos és érdekes“ ez a datum; mert habár másfél százados fennállása alatt számtalan ízben a hazához való erős ragaszkodásának, magyar érzületének és gondolkodásának érdemes jeleit adta, — mégis városunknak ezen dicső korszak alatt tanúsított páratlan viselkedése hazafiságunknak megbecsülhetlen koronáját képezi . . . De megszólaltatom az egykorú, hiteles aktákat, hadd bizonyítsák be ezek állításom igazságát. . . .

2. Fejezet. *Tisztikarunk 1848 elején.*

A nagy idők ezen örökké emlékezetes korszaka alatt nem kis férfiak vezették e hazafias város ügyeit. Midőn tisztelt neveiket itt egyenként is felemlítem: maradandó, méltó emléket állítok fel ezen derék tisztikar számára, mely hazafiságának, áldozatkészségének, bölcsességének, okosságának . . . oly fényes jeleit adta.

Főbiró: Novák Márton; tanácsnokok: Ábrahám Márton, Bogdánffi Gábor, Bogdánffi Gergely, Czetz Bogdán (a szegények intézetének is felügyelője), Duha Kristóf, Gajzágó Dávid, Gajzágó Ferencz (egyszersmind főgondnoka a „parochialis“ templomnak), Gajzágó János, Korbuly Bogdán, Placsintár Karácson, Sárosi Ferencz („fori utriusque advocatus“), Simai Tódor. Főjegyző: Jakabb Bogdán (fori utriusque advocatus); aljegyző: Simai Gergely¹⁾ (fori utriusque advocatus), Lászlóffi Antal; levéltár-

¹⁾ Az „Armenia“ állandó munkatársa, ki folyóiratunk számára gyönyörű költeményeket ír. Ad multos annos!

nok: Govrik Gergely; iktató (exhibitorum protocolista): Szongott Kristóf;²⁾ kir. pénztárnok: Bárány Bogdán; irnokok: Merza Lukács és ifj. Bogdánffi Gábor.

Officium divisoratus: praeses Franciscus Gajzágó, Ladislaus Páll; assessores: Adeodatus Kovács, Gratianus Nagygyöri, Isaacus Gajzágó, Gregorius senior Simai, Martinus Simai. Ügyvédek: Szentiványi Ferencz (Szentiványi de Iklód-Szt-Ivány ord. fiscalis), Korbuly Dávid vice-fiscalis.

Vice-judices: Martinus Bocsánzi, Isaacus Gajzágó, Gregorius Simai honorarius, Lucas Turcsa honorarius.

Administratio oeconomica: Simai János főszónok (ord. orator), Adeodatus Placsintár vice-orator, Ioannes Márkovics allodialis perceptor, Gratianus Nagygyöri oeconomus, Martinus Voith communitatis notarius.

Sanitatis facultas (egészségügy): dr. Lucas Gajzágó physicus, Nicolaus Mánási chirurgus. Bábák: Berger Teresia, Álács Anna, Tóth Rózalia.

Strázsamester: Molnár Lukács, börtönfelügyelő: Retezár Bogdán; négy város-szolga, egy dobos, tizenkét éjjeli őr; a torony-órát igazítja: Katona Antal; kéményseprő: Albertfi István. (Vár. lev. 1847—1400 sz. alatt vezetett jegyzőkönyv).

3. Fejezet. A mi első népgyűlésünk. Országgyűlési követek.

Mindenki már ajkain hordozta ezt az üdvös jelszót: „Szabadság, egyenlőség, testvériség.“ Azokat a magasztos eszméket pedig, melyeket a lelkes ifjúság 1848. márcz. 15-én a fővárosban hangoztatott, a jótékony szél szárnyaira kapta és gyorsan tovaröpítette az ország minden zugába . . . És ezek a fönséges eszmék felkeresték egytől egyig — mind a honban a fogékony hazafiúi kebleket . . .

Mi márcz. 26-án tartottunk népgyűlést. Szamosújvár még ilyen népes, nagy gyűlést nem látott. A város feliratát, mit egy küldöttség vitt még azon nap Kolozsvárra, a kormányzó elfogadván, kijelentette, hogy azokra nézve,

²⁾ E munka írójának egyik rokona, ki megkülönböztetésül a másik két Sz. K.-tól „szép“ Szongottnak is neveztetett.

mik a felterjesztésben foglaltatnak (az országgyűlés egybéhívása, unió, szabad sajtó, úrbér . . .) már megtette Ő Felségénél a szükséges lépést és reményli, hogy az országgyűlés nemsokára össze fog hivatni.

Ki is hirdettetett az országgyűlés. Erre a városi vegyes gyűlés, mely a tanács és esküdt közönség tagjaiból állott, ápril 26-án a következő határozatot hozta: „A közgyűlés az országgyűlésre küldendő követek megválasztása — mi személyes szózatolás útján fog történni — határnapjául a közelebbi máj. hó hatodikát tüzi ki, egyszersmind kimondja azt is, hogy a törvény rendelkezéseig — a jelen esetre — minden városi adozó polgár választó és választható, senki azonban személyese által be nem folyhat a választásba.“

Elérkezett május hatodika. Országgyűlési követeknek Sárosy Ferencz és Korbuly Bogdán tanácsnokok választottak meg; Sárosyt azonban bucsúzás közben szél érte. Korbuly vitte fel mind a két megbízólevelet.

De mivel az egyik követ: Sárosy Ferencz betegsége miatt fel nem mehetett az országgyűlésre, helyettes követválasztást rendeltek el. Két követjelöltünk volt: Simay Gergely és Jakabb Bogdán. Választás napján utczáról utczára járt a nép és folyton ezt kiáltotta: Simay Gergely fel, Jakabb Bogdán le.¹⁾ Már-már befejezték a szavazást, midőn Boksai, a kandiai gör. kath. esperes felment szavazni: Jakabfira adta szavazatát. Eltelvén a választásra kitűzött határidő, a szavazás bezárult. Számba vették tehát a szavazatokat: kitűnt, hogy a két követjelölt egyenlő számú szavazatot kapott. Azonban a bizottság Boksainak Jakabfira adott szavazatát nem írhatta Jakabb javára; mert csak Jakabra és Simayra lehetett szavazni, de Jakabfira nem, mivel nem volt Jakabfi²⁾ nevű követjelöltünk. Simay tehát egy szótöbbséggel választatott meg követnek. Felment Pestre. Azalatt Sárosy meghalt és így Korbuly éz Simay képviselték városunkat a hongyülésen a „nagy idők“ alatt.

¹⁾ Akkor ez az igekötő „le“ annyit jelentett, mint most az „Abzug“ német szó.

²⁾ Jakabb és Jakabfi két különböző család. L. Szongott Krisztof, A magyarhoni örmény családok geneológiája, 87 és 88 lap.

4. Fejezet. Polgári őrserég. Vadászcsapat.

„A belbátorság és csend megtartása végett — mondja Teleky József gróf, a kormányzó, a tanácshoz 1848—707 elnöki szám alatt intézett leiratában — a királyi kormány által czélszerű intézkedések fognak tétetni . . . Addig is a polgári őrserég felállítása elintéződhetik; a rendszabályok a királyi kormányhoz lesznek felterjesztendők“

Azonnal megcsinálta a város a „rendszabályok“-at; azután hamarosan hozzá látott a polgári őrserég szervezéséhez. Minden arravaló férfiú tagja lett a helybeli őrserégnek. A fiatalok fegyvert viseltek, az öregebbek — fegyver hiányában — bottal kezükben állottak őr. Még most is élénken emlékszem azon elfelejthetetlen estére, midőn boldogult jó atyám két kézrevaló késével szorgalmasan csinositotta és üveggel simitgatta — botját, hogy elkészüljön a „rüstung“; mert más nap őr kellett állania a téglavetődombon.

A polgári őrserég új szervezetet nyer; az öregebb tagokat felmentik a szolgálat alól. Az új őrserég 1849. elején „vadász-csapat“ nevet vesz fel. A vadász-csapat biztosai (= századosai): Jakabb Bogdán főjegyző, Gajzágó Dávid tanácsos és Gajzágó Kristóf esküdt polgár (1849. ján. 11.). A kik ezen csapatba akartak beállani, az itt említett biztosoknál jelentkeztek. . . .

A vadászcsapatba 107 egyén állott be, kik közül csak tizenegynek van fegyvere. Azért a ján. 23-án tartott városi közgyűlés elhatározta, hogy a biztosok kezére 800 frtot ad. Ebből adtak a beállott egyéneknek fejenként 5 forint foglalót és fizették a rendes katonai díjt. (Vár. lev. 1849—48. sz. jk. ján. 23.).

Rövid idő múlva a századosok változnak. Jakabb Bogdán megmaradt, ellenben Gajzágó Dávid és Gajzágó Kristóf helyébe Gajzágó Lászlót és Verzár Istvánt teszik.

Vadász-csapatunk számára 353 ezüst forinton 36 darab fegyvert vásárol a város; ezeket Lászlóffy Antal aljegyző viszi be Kolozsvárra Csányi László kormánybiztoshoz. (Vár. lev. 1849—155. szám.).

Örtanyául a nagy-templom körül fekvő boltok közül, azt a két egymás mellett lévő boltot béreli ki a város évi 140 frt bérért, melyek a Czetz testvérek tulajdonát képezték.

Csányi László kormánybiztos 1849. febr. 2-ról 10. szám alatt a „városunkban szervezett vadászcsoport alakításáért a haza nevében köszönetet mond és a kijelölt tiszteteket — hivatalánál fogva — megerősíti.“ (Vár. lev. 1849—81. sz.).

5. *Fejezet. A nemzeti őrsereg esküvételéről, zászlószentelés és egy nagyon becses ereklye.*

„Tudomásomra esvén az -- mondja térparancsnokunk -- hogy a szamosújvári nemzet-őrsereg az alkotmányrai törvénytörvényszabta esküt mindekkoráig le nem tette, sőt a nemzet-őrsereg zászlója annak módja szerint fel sem szenteltetett; ez okból ezennel felszólítatuk Főbíró és általa az egész Tanács, hogy a helybeli őrsereg századosaival egyetértve a nemzeti őrseregnek jövő vasárnap leendő esküvételéről és a zászlószenteléséről kellőleg intézkedni méltóztassék. Szamosújvárt 1849, febr. 15. Nánássy László térparancsnok.“

A zászlószentelés napján fényes ünnepet ült a város; a lelkes örmény nők értékes magyar nemzeti széles szalagot tettek a zászlóra. Utána jártam, de nem tudhattam meg, hogy minő sors-csapás érthette a szép zászlót. Lehet, hogy valamelyik nemzetőr magával vitte azt a háborúba és ott az ágyúgolyó foszlányokra szaggatta szét. . . A drága szalag azonban megvan még most is. Az abszolút kor-szakban, midőn nem volt tanácsos a „nagy idők“ emlékeit szabadon tartani, hazafias tisztí karunk valamelyik tagja azt a levéltár egyik skatulyájába, hol a múlt század aktái állanak, rejtette el. A tisztviselő meghalt . . . és a kegyeletos tett feledékenységbe ment: nem tudott róla senki — semmit. E munka írója a szerencsés felfedező: az akták forgatása közben bukkantam rá.

6. *Fejezet. Szabadságharcunk egyik legelső áldozata.*

Százakra megy azoknak száma, kik a hazáért áldoztak fel életüket. Ezen vértanúk közé tartozik az egykor

széptehetségű Novák Tivadar is. Novák egyetlen fia volt Szamosújvár híres főbirájának és országgyűlési követének: Novák Mártonnak. Főbiránk első felesége, kitől Tivadar született, Jakabffy-leány és unokatestvére volt Kiss Ernőnek. Novák Tivadar Szamosújvártól született. Iskoláinak befejezése után Pesten tette le kitünően az ügyvédi vizsgát. Kiss Ernő később ezredébe vette fel és nemsokára hadnagy lett. Szolgált — mint katona — Olaszországban is. 1849. év Pesten találja Novák Tivadart. Egy este élénk beszélgetésbe eredt a vendéglőben néhány olasz tiszttel, kikkel még Olaszországban ismerkedett meg. — „Jó lenne — mondá a többek között — Budavárát elfoglalni!“ . . . És arra törekedett, hogy terve kivitelének megnyerje a katonákat. A pinczér, ki fültanúja volt az egész társalgásnak, megértette az olasz beszédet s másnap följelentette Windischgrätznek. Az olasz tisztek mindent elkövettek, hogy megmentsék. Azt tanácsolták neki, hogy az utolsó szóig tagadjon mindent . . . és ha mégis vallani akar, akkor mondja azt, hogy ittas volt. De a jellemes férfiú így szólott hozzájuk: „Hazudni nem akarok, ittas pedig nem voltam!“ Hadi törvényszék elé állítottatt és önvallomása folytán tisztí rangjának elvesztése mellett — halálra ítéltetett, mely halálos ítélet agyonlövésével márczius 14-én végre is hajtatott. Novák Tivadar tehát egyike volt a magyar nemzeti ügy legkorábbi áldozatainak az 1849. év tavaszán. . . .

7. Fejezet. Országos teljhatalmú kormánybiztosok.

Mivel nem egy ízben kapott a város rendeletet az országos teljhatalmú kormánybiztostól is, ezen fejezetet a magyar kormány ezen derék képviselőinek szentelem.

Országos teljhatalmú kormánybiztos Erdélyben egyszerre csak egy volt; ez Kolozsvártt tartozkodott. Kormánybiztos volt több; a mi kormánybiztosunk Pataki Dániel belsőszolnokmegyei alispán volt, ki Deésen lakott.

a) Beöthy Ödön országos teljhatalmú biztostúl. — Szamosújvár város Közönségének. Egészségem miatt megkértem a honvédelmi bizottmányt felváltatásom iránt és

ennek következtében Csányi László úr küldetvén országos teljhatalmú biztosul, midőn ezt Önöknek tudomására juttatom:

Egyszersmind a Hon jóléte előmozdítása körül és irántam tanúsított hazafi buzgalmukat szívesen megköszömvén, kérem Önöket, hogy továbbra is jó indulatokban megtartani sziveskedjenek és ernyedetlen buzgalommal a Haza és egyesek jóléte gyarapításán munkálkodni meg ne szünjenek. Beöthy Ödön. (Vár. lev. febr. 6. 1849—80 sz.).

b) Helyét Csányi László foglalja el.

c) Utána Szent-Iványi Károly következett. Szent-Iványi a következő szavakkal bucsúzott el Erdélytől:

„Két hóval ezelőtt országos biztosnak neveztettem ki, a Királyhágón inneni részekben, most kérésemre a kormány az itteni működéstől felmentett, Boczkó Dániel képviselő urat országos biztosnak kinevezte, egy férfit, ki eréjesség, elhatározottság, szorgalom s munkásság által sok hasznot tett már a hazának, az ő hősies tettének köszönnyük Arad város megtartását — ez által ő volt főtényezője annak, hogy a nemzet Arad várát megkapta.

Én távozásommal köszönetet és áldást mondok.

Köszönetet Bem altábornagy urnak a haza hősies védelmeért, köszönetet vitéz hadseregünknek.

Köszönet a megyék és városok előljáróinak.

Köszönetet különösen azoknak, kik itt a közép pontban velem fáradhatatlanul működtek, s köszönetet Kolozsvár lakóinak, kiknek szivességök nehéz napjaimat enyhítette.

Áldást mondok Erdély lakóinak.

Az ébresztett sebeket engedje Isten beheggedni, a zajt béke, a nyugtalanságot csendesség váltsa fel, tekintsék a szabadság iránti érzést vész elleni paisnak, s legyenek meggyőződve, hogy ha ez érzéstől áthatva védeni fogják legdrágább kincsöket — nincs erő, melly árthasson. Isten áldja meg Erdély lakóseit. Kolozsvártt, július 9-kén 1849. Országos t. h. kormánybiztos Szent-Iványi Károly.

d) Szent-Iványi helyébe a kormány Boczkó Dánielt küldi. Boczkó 1849. júl. 11-én tudtúl adja, hogy az erdélyi részekben a pálinkafőzés további rendelkezésig a tilalom alól fölszabadíttatik.

8. Fejezet. *Városunk térparancsnokai.*

a) Őt térparancsnokunk volt. Rédl Alajos volt az első. A város 1849. ján. 18-án Rédl Alajos főhadnagy, térparancsnokhoz ezt a két átiratot küldötte:

I. A közgyűlés országos biztos Beöthy Ödön urhoz — fegyveres erő küldése iránt — felterjesztetni határozott felirata kézbesítésére biztosokul Jakabb Bogdán főjegyzőt és Bárány Bogdán adótárnokot küldi Kolozsvárra oly utasítással, hogy országos biztos urtól mind a felíratra, mind az előfogatok kiszolgáltatása tárgyában már felküldött folyamodványunkra igyekezzenek kedvező választ nyerni. (Vár. lev. 1849—38 sz.).

II. Nem győzvéen már városunk a keresztül vonuló katonaság által naponként felette nagy számmal követelt előfogatokat kiszolgáltatni, e tekintetből a közgyűlés felkérni határozta térparancsnok Rédl Alajos urat, miszerint tekintetbe véve, hogy polgáraink kereskedésük folytatása végett, — a miatt, hogy lovaikat folytonosan fuvarra adni kénytelenek, — egy lépést sem tehetnek, szíveskedjenek legalább az executiokra kiküldendő katonák számára előfogatot nem kívánni, hatalmában állván azokat a környékbeli helységek által kiállíttatni. (Vár. lev. ján. 18. 1849—40 sz.).

Az ő ideje alatt ezeket a sorokat irták be a város jegyzőkönyvébe: „A térparancsnok egy öl tüzi fát, két font gyertyát, négy koncz papirost, hat darab spanyolviaszt, két köteg tollat és egy üveg tentát kér a várostól.“ (Vár. lev. 1849—163 sz.).

b) Rédl Alajost Nánássy László váltotta fel. (L. ezen cikkely 5 fejezetét).

c) A harmadik térparancsnok az örmény Bogdánffy örmagy. Ez alatt Keresztes Márton¹⁾ panaszt emel a város előtt, hogy a nála levő két honvéd „rendkívüli kihágásokat, féktelenséget“ követ el: töltött fegyverrel kétszer is löttek reá. Erre a város rögtön felkérte a térparancsnokságot, hogy „szigorú fenyték terhe alatt“ tiltsa el a katonaságot a kihágásoktól. (Vár. lev. 1846—164 sz.).

¹⁾ Ez a Keresztes Márton, ki városunkban született, volt az az örmény ajkú, de latin szertartású ékes-szóló pap, ki lelkes szónoklataival (Bardocz-czsal együtt) oly jelentékeny szolgálatot tett Erdélyben — a magyar ügynek.

Erre a derék parancsnok ezeket írta :

A személy- és vagyon- bátorság biztosítása, a katonák és a polgárság közti, sokszor igen veszélyes surlódás megállítására felelt önkörművel. Megteendek mindent, mi e város nyugalma és bátorságát eszközölheti. A kihágásokat ezután is szigorúan megbüntetem, csak el ne mulasztják azokat nekem feljelenteni. Bogdánffy őrnagy, térparancsnok. (Vár. lev. 1849—182 sz.).

d) Utolsó térparancsnokunk Bittó Károly. A város Bittót ügyeink iránt tanúsított meleg érdeklődéséért díszpolgárává választotta. (L. Monográfia, II. köt. 421 lap).

9. Fejezet. Városunk első polgármestere.

1849. jún. 19-én volt városunkban (délután 3—6 óráig) az első polgármester-választás. Az utolsó főbiró Novák Márton volt. (L. Monográfia, I. kötet, 215 lap). Jelöltek: Jakabb Bogdán, Ábrahám Márton, Korbuly Dávid. Választási elnök Pataki Dániel belső-szolnokmegyei alispán. Jakabb Bogdánt, kit néhány nappal ezelőtt Bittó Károly térparancsnokunk a főpiacson önjogúlag tett volt polgármesterré, — választotta meg a nép. (Vár. lev. 1849. jún. 19-én tartott ülés jegyzőkönyvéből).

Jakabb Bogdán naplójába ezeket jegyezte be: „Őrnagy (helybeli) térparancsnok Bittó Károly úr mai nap (1849. jún. 23) . . . a városi közigazgatás kezelését polgármesterré ¹⁾ megválasztott személyemre ruházta s ezt az országos teljhatalmú kormánybiztosnak bejelentette. . . . A hon e vészes perceiben a jó rend és csend fentartását felelős vállaimra teszi. Ez az átirat az összegyűlt polgárság előtt felolvasatván, a megbízást elvállaltam. A polgárság helyeselt tettemet és elosztott.“

¹⁾ Városunk élén keletkezésétől fogva 149 évig (1700—1849) főbirák állottak. Jakabb az első polgármester, ki ezen tisztségében remekelő mester volt. Tekintélye, okossága, eszélyessége, tudománya, nyelvismerete . . . nemcsak „a jó rendet és csendet tartotta fenn,“ hanem a városunk fölött tornyosult vészteljes felhők közül is — egyetértve az őt támogató polgársággal — elosztatott nehányat. Az ő erélyes keze nem egy bajt hárított el tőlünk. (Arcképét és életrajzát lásd Monográfia, III. köt. 134 és 137 lapon).

10. Fejezet. Üres tisztviselői állások.

Jakabb Bogdán polgármester, a következő levelet küldötte Deésre Pataki Dániel kormánybiztoshoz:

„Szombattól, az az folyó hó (június) 23-tól fogva a város igazgatása a szó teljes értelmében vállaimra tétetvén a helybeli térparancsnok úr (Bittó Károly) által, a közigazgatást, törvénykezést és rendőrséget (ez roppant teendő!) egyedül nem vihetem. Segédeim pedig nincsenek, mert hivatalnokaink a tisztújítás első napjaiban mindnyájan lemondottak hivatalaikról; azért városunk és az igazgatás minden ágának érdekében kötelességemnek tartom megkérni, hogy ha megválasztatásukra vonatkozólag országos teljhatalmú biztos urtól rendeletet kapott volna, ennek teljesítése, illetőleg az üres helyek betöltése végett ide által-sietni méltóztassék.“

A kormánybiztos el nem jöhetett; azért júl. 2-án újra ir polgármesterünk Pataki Dánielnek. Kéri, hogy az nap délután jöjjön által és ejtse meg a választást. Egyúttal azt is mondja, hogy hívja össze a „kijelölő bizottmány“-t is és „hallgassa meg ennek véleményét, nem azért, hogy minden esetre az álljon, hanem, hogy a közvéleményt is tájékozni lehessen.“ (Vár. lev. Jakabb levelezéseiből).

11. Fejezet. A tisztújítás vagy helyettesítés szorgalmazása.

Jakabb Bogdán polgármester a következő sürgető sorokat küldötte Kolozsvárra az országos teljhatalmú kormánybiztoshoz, Szent-Iványi Károlyhoz:

Folyó hó 3-án azért esedeztem, hogy — ha lehet — a tisztújítás, mely bizonyos párt működése folytán megakadályoztatott, tovább folytatása elrendeltessék, vagy — ha ez meg nem történhetnék — a Pataki Dániel urhoz küldött rendelet tartalmánál fogva a helyettesítés oly szigorral hajtassék végre, hogy se a helyettesítők, se a helyettesítendők compromissio alá ne jöjjenek; a pártoskodók minden további alacsony fondorkodásának és ingerlésének útja egy főkormánybiztosi hatályos rendelet által bevágassék. A Haza ügye és a közigazgatás rendes menete levén most a főczél és nem egyesek — bár

honnan felmerült érdekeinek bálványozása. Mivel kéresemre mind e mai napig választ nem kaptam: sokszorosán érzem azon terheltetést, mely ezer oldalról nehezedik reám csak azért, hogy Szamosújvárt két hét óta kivülem egyetlen egy tiszt sincs.

Nem irtozom a teher azon oldalától, mely a munkásságot veszi igénybe; munkálni tudok is, akarok is. De vannak a városnak különböző dolgai, ilyenek: a gazdálkodás, a pénztár rendkívüli kiadásai, a pénzkölcsönzés, adás-vevés, mit egyedül tenni egy tisztnek nem lehet, nem szabad. Ezekért nem is vagyok hajlandó a felelősséget elvállalni. Nincs tehát természetesebb következtetés mint az, hogy városom igazgatása a most említett ágakban megakad; de megakad a törvénykezés, az igazság kiszolgáltatása is, nem lévén Tanács, melynek köréhez tartozik az ítéllehozás és végrehajtás.

Ismételve kérem azért mélyen tisztelt országos kormánybiztos urat, hogy a legközelebbi 24 óra alatt vagy a választás folytatásához kezdjen, vagy a helyettesítést tegye meg; tegye meg minden pártokra való tekintet nélkül az alkalmasság szempontjából. (Vár. lev. Jakabb levelezéseiből).

Junius 14-én ájtott Pataki Dániel; megnyitó beszédéből álljon itt egy-két szó:

„Félre téve és mellőzve minden családi érdeket s személyes ingerkedéseket, egyedül a közjót tartva szem előtt, illő higgadsággal s egy a szabadságra megért művelt nemzethez illő komolysággal és parlamentarizmusban tanácskozzunk“

A tanácsosok számát, a város népességéhez képest, hatra apasztani határozottat.

A képviselők száma — a lakosok számához arányosítva — ötven leend.

Az eddig nem létezett hivatalnokoknak, jelesen a polgármesternek évi fizetése 500 frt, a főkapitánynak 400, alkapitánynak 200, számvevőnek 200, másodorvosnak 300 frt. (Vár. lev. Szamosújvárt 1849. jún. 14-én Pataki Dániel kormánybiztos elnöklete alatt tartott nyilv. ülés jegyzőkönyvéből).

12. Fejezet. Városi közönségünk kötelességei a haza iránt.

Polgármesterünk, Márkovics János-, majorsági pénztárosunkhoz intézett hivatalos iratában a többek között ezeket is mondja:

A városi közönségnek a maga, de legfőképpen a Haza irányában több kötelességei levén, teljesíteniük kell azokat. Ezen kötelességeknek pénz nélkül nem tehetünk eleget; azért felkérem, hogy hajtsa be a kamathátralékokat . . . (Vár. lev. Jakabb levelezéseiből).

13. Fejezet. Jó hazafiságunkért roppant sarcot vet ki városunkra Urbán.

A hazát szeretni minden honfinak kötelessége. . . . És mivel mi a hazaszeretet kötelességének fokozottabb mértékben tettünk eleget, jutalom helyett iszonyú büntetésben részesültünk: negyvenezer frt sarcot rott ki Urbán városunkra. Éjszaka ágyúit egyetlen kincsünknek, büszkeségünknek: az örmény kath. plebániái templomnak szegeztette és azt izente, hogy ha reggelre nem lesz meg a negyvenezer frt, löveti a szentegyházat. Tudta, hogy az örmény mindent elkövet, eladja — ha kell — még ingét is, de azt nem engedi, hogy szentségtelen, rabló kezek nyuljanak Istennek szentegyházához.

Azonban a városi pénztár üres volt; azért néhány csüggedetlen egyén éjnek idején utczáról utczára járt, hogy összegyűjtsé a polgároktól a nagy összeget. . . . „Iam fient, fierique posse negabant.“ Néhány rövid óra alatt előteremtette az áldozatkész polgárság, melynek anyagi vagyona annyi oldalról volt igénybe véve, a mondott összeget. Legtöbbet adott Márkovics Sándor, Placsintár Bálint és ifj. Simay Márton. Ezek a lelkes polgárok, kik jobban szerették a hazát és szülővárosukat — vagyonuknál, költsönképpen előlegezték pénzeiket a városnak. (Vár. lev. 1849—156 sz.).

A szomorító eset többi részletét hadd mondja el az akta:

„Minekutánna hiteles kútföböl tudatik az, hogy a szomszéd Deés városa határőrségi alezredes Urbán tábo-

rának, mely — hír szerint — részint határőrségi fegyveres katonákból, részint hozzá csatlakozott oláhokból áll, — minden ellentállás nélkül megadta magát, s minekutána — útját Kolozsvár felé veendő — városunk útjába esik, indítványba tételik azon kérdés a Tanács és esküdt közönség elébe felgyűjtött városi polgárság előtt, ha vajjon a város ellentállani szándékszik-e, vagy tekintve az idő szerinti körülményeinket, magát Deés város példájára megadja?

Az egybegyűlt városi polgárság meg levén győződve a felől, hogy Urbán alezredes urnak városunk irányában semmi ellenséges szándoka nincsen; — ez okon nevezett alezredes ur elien legkisebb ellentállást felhasználni nem kíván; minek kinyilatkoztatására s alezredes ur illedelmes elfogadására a jelen közgyűlés egy bizottmányt határoz elébe a város határszélére küldeni, melynek tagjaiul Adler Severin főhadnagy vezérlete alatt h(elyettes) főbíró Gajzágó Ferencz, főszónok Simay János, főjegyző Jakabb Bogdán és alügyész Korbuly Dávid atyánkfiai kineveztetnek; addig pedig levél által felkérve annyszor említett alezredes ur, miszerint sziveskedjék intézkedni az iránt, hogy városunkat a Mezőség felől fenyegető oláh csoport meg ne rohanja.“ (Vár. lev. Szamosújvárt 1848. nov. 10-én tartott közgyűlés jegyzőkönyvéből. 1848—1225 sz.).

Az itt megnevezett tűszok Urbán elejébe mentek. Találkoztak. A derék Adler Severin, a helybeli katonai intézet igazgatója, ki 44 nap mulva (decz. 24. 1848) Bem előtt a szamosújvári piacon letette az esküt a magyar alkotmányra . . . és azután a honvédek közé állott — beszélt. Alezredes nemcsak hitt Adlernek, ki igaz, őszinte, meggyőző szavakkal mondotta el, hogy mindenéből kifosztott városunk sehogy sem képes kifizetni a reája rott nagy összeget, hanem 22000-et el is engedett. A tízenyolcezeret, mit a honvédek és a szegények szájából vett ki, kifizettük. A kicsikart összeget zsebre rakta Urbán . . . és nehéz zsebbel, de még nehezebb lelkiismerettel Kolozsvár felé indult. Nem kísérté városunkból senki. De mit mondok, senki? Pedig egy nagy testetlen csapat kísérté, mely ellen fegyveresei mit sem tehettek! Kísérté a szegé-

nyek sohajtása és a honfiak átka, mely átok később utól is érte. . . .

A kislelkű Urbán nem tudott nagylelkűséget gyakorolni; azért az elengedett huszonkétezeret nem Urbán nagylelkűségének, mely szép tulajdonságot a Teremtő megtagadta tőle, — köszönjük, hanem a jellemes Adler ékes-szólásának, rábeszélő tehetségének. . . . Azért, midőn kegyelettel említém Adlernek felejthetlen nevét, ki egy évig e munka íróját tanította is, — egyszersmind kijelentem, hogy előbb az „Iskolaügy“ czimű cikkelyben bővebben szólottam Adlerről, ki ezen esemény ideje alatt is oly jelentékeny szolgálatot tett városunknak. . . .

1849 elején kísérletet tesz a város — más magyar városok példájára — arra, hogy az általunk már kifizetett hadi sarcz visszafizetessék.

A közgyűlés kiküldi Placsintár Bálintot és Korbuly Dávidot, hogy Kolozsvár és a többi hadi rovatallal terhelt városok követeivel egyesülve Bem tábornokhoz menjenek sietőleg, hogy „a császári seregek főnökei által városunkra büntetésül rott 18000 frt hadi rovatalkal visszafizetését igyekezzenek kieszközölni — Bemtől.“ (Szamosújvárt 1849. ján. 21-én délután 2 órakor tartott rendkívüli közgyűlés jegyzőkönyvéből. Vár. lev. 1849—45 sz.).

Placsintár Bálint és Korbuly Dávid alügyész jelentik ján. 30-án, hogy nem jelenhettek meg az erdélyi felső sereg parancsnokánál: Bem tábornoknál, mert Nagy-Szebent a magyar sereg még nem vette be. (Vár. lev. 1849—65 jkőnyvi sz.).

Ezek szerint — mert városi pénztárunk még mind kongott az ürességtől — a polgárságnak kellett a hadi sarczot megfizetnie. Ki is vetették a polgárságra — aránylagosan! (Például Strompf Jakab iparosra 6 és a „Kandia“-városrésze 300 ezüst frt esett). A gazdagok rögtön megfizették a reájuk esett részleteket. De hát a szegény miből fizessen, midőn még önmagát és családját sem tudja fentartani?! Ezeken a hazafias, de egyszersmind a könyörületes örmény kath. papság segített, mely a plebániái templom kincstárából elegendő ezüstneműt adott el és a

begyült összeggel a szegények hadi adóját fizette ki. Itt közlöm is a vonatkozó oklevelet:

„Főszónok Simay János jelenti, hogy a helybeli örmény szertartású anyaegyház által a szegényebb sorsú polgárok felsegélése tekintetéből a hadi adó pótlására ajándékozott és közárverés útján eladott ezüstműekből begyült 1383 ezüst frt.“

Erre a közgyűlés azt határozta, hogy a beadott összegből adjon 800 frtot a vadászcsapatnak, a többit tartsa kezénél addig, míg szükség lesz arra a célra, melyre ajánlatott, — akkor maga a város is visszafizeti ezt a 800 frtot. (Vár. lev. ján. 24. 1849—57 sz.).

Kisebb közlemények.

Emléktábla. Székesfejérvárott dr. Steiner Fülöp püspök körlevelet bocsátott ki halála előtt, melyben utasította egyházmegyéje plébánosait, hogy az Üdvözítőnek bemutatandó századvégi hódolat s annak emlékére, hogy Magyarország ezelőtt 900 évvel a keresztény katolikus hitet felvette, minden anya- és fiókegyház templomaiban fehér márványtábla állíttassék fel Szent-István ünnepéig a templomok szentélyeiben ezen felirással:

JESUS CHRISTUS HERI ET HODIE IPSE
ET IN SAECULA CUI GLORIA IN
SAECULA, SAECULORUM.
HUNGARIA A IX. SAECULIS CATHOLICA.
M—MCM.

Vilmos császár és a párbaj. Mint a „Breslauer Zeitung“ írja II. Vilmos német császár, ki a társadalmi kérdésekkel, előszeretettel foglalkozik, s a ki a modern pogány világnak füleibe harsogtatta ama jelszavát: „Csak az a férfiú, a ki imádkozni tud!“ — erkölcsi bátorságának újabb jelét adta egy párbajjelenes nyilatkozatával, melyet egy katonai kaszinóban közelebbről tett. A társadalom bizonyos köreiben — így szólt a császár — kénytelen az ember nyomban megtorolni az elszenvedett sértést; de én azt hiszem, hogy ennek a megtorlásnak nem kell okvetlenül vérontással történnie. A katonai köröknek tudniok kellene, hogy én magam is azt óhajtom, hogy minden párbajozót szigorúan büntessenek meg, s a párbaj intézményét becsületbirósággal szeretném pótolni. A becsületbiróságnak persze joga volna ahhoz is, hogy érzékeny büntetéseket szabjon ki. A tisztek nem arra valók, hogy hiába verekedjenek, nekik nemesebb a hivatásuk: „Dolgozniok kell

a hazáért és a császáráért.“ — Ha Vilmos császár felfogása általánossá lesz, akkor a clubbokból nem azt zárják ki, a ki nem párbajozik, hanem megfordítva; akkor becsesebb lesz az emberi élet, hogysen szükségtelenül kockára tételessék; akkor, (visszatérve a katolikus hitelkehez) a párbajozás egyértelmű lesz az emberöléssel!

Babyloni kulturemlékek. A londoni „British Museum“-nak a szír-teremben, nemrég érdekes babylóniai tábláskákat állítottak ki. A felirások, a melyek a táblákon láthatók, a Krisztus előtti 2400 évből valók és az első táblák, a melyeken fölmérésnek és a birtokok statisztikus csoportosításainak a jeleire akadunk. A feliratokból kitűnik, hogy e táblák fontos felméréseknél szolgáltak irányadókul, mert a királyok és papok által kivetett adók behajtásánál fontos szerepet játszottak. A táblákon látható dátumokként fontos események szerepeltek, a melyek minden év eseményeihez képest változtak. Ezt a szisztémát azonban később egy másik váltotta fel, a mely a királyok uralkodási éveit veszi fel dátumok gyanánt. A muzeumban felállított második táblasorozatot babyloni levelek képezik, a melyek égetett agyagborítékba voltak helyezve és a királyok magas állású tisztviselőkhöz intézték azokat. Az ugyancsak égetett agyagból készített levellapok, rövid, világos stílusban, kormányzásra vonatkozó parancsokat tartalmaznak.

A hatodik világrészről. A szorosabb értelemben vett Ausztrália (mint ötödik világrész) kontinensén kívül eső szigettenger, — mely az újabkori geográfiai felfedezések után „Oceania“ vagy „Polynézia“ néven immár 6-ik világrész gyanánt tekinthető, — a londoni „Times“-nak Új-Hollandia fővárosából: Sidneyből vett tudósítása szerint, egy rendkívül érdekes természeti tünemény színhelye volt, a mult év elején. Egy angol gőzös ugyanis az Új-Hebridák nevét viselő szigetesoport közelében tengerészeti gyakorlatot tartván, — e közben egy torpedó-hajója a tenger fenekére süllyedt. Utána küldtek három buvárt, de ezek csakhamar fölvonatták magukat, a tenger felszínére; a buvárok ugyanis egy éppen működésben levő, tenger alatti tűzhányóhoz közeltek, mely a vizet köröskörül majdnem a forrpontig fölhevítette. A buvárok erősen vérzettek; de sikerült mégis őket szerencsésen megmenteni.

Irodalom és művészet.

Az „Órangyal“ czimű, a negyvenes években igen elterjedt vallási almanach, mely „Honunk gyöngéd hölgyeinek“ volt ajánlva, ana nehéz időkben, Emich Gusztáv kiadásában és Sujánszky Antal (az esztergomi főszékesegyház mai érdemteljes, agg prépostjának) szerkesztésében, egyike a magyar kath. szépirodalom legkedvesebb termékeinek. Az „Órangyal“ és

Sujánszky költészete, — mindkettő a legtisztább keresztény eszmék kultuszának szolgálatában állva, — oly öszhangzatosan kiegészítik egymást, hogy ez alkalommal, midőn e ma is életben levő egyházi költőknek, 1888-ban tartott aranymiséje és több mint félszázados irodalmi működésének emlékeül, tisztelői által az ő költeményeiből közzétett „Szemelvek“ egyik imaszerű szép darabját. — egy 1845-ben írt halotti éneket, — reprodukálunk, régies irányában is jellemző mutatvány gyanánt ne engedjük e cikksorozat keretében feledésbe merülni egykori irodalmi vállalatának, az általa szerkesztett „Órangyal“-nak, a tiszta lélek üdeségével mélyreható szellemi termékeit sem. Ezt előrebocsátva ime álljon itt az említett halotti ének, Sujánszky költeményeinek idézett ünnepi szemelvevényeiből:

Isten, adj örök nyugalmat
És örök fényt e halottnak;
Kit remélünk a mennyország'
Üdv-lakába feljutottnak!

Légy iránta irgalommal,
— Számot kérve életéről —
Jól tudod, mint volt övedzve,
A kisértet' száz eselétől.

Ő is egy, ki e világból
Angyalidhoz felsovárgott;
És hitének, szívrepesztő
Szenvedése, meg nem ártott.

Ő is egy, kiért patakban
Folyt Fiadnak drága vére;
Hogy, szemét egykor behunyva,
A mennyország lenne bére.

Vagy, ha van, mit szenvedése
Még le nem rótt életében,
S teljes üdve nem virult fel
Isten-arczod édenében. . .

Nézz Fiad' keresztje által
Megdicsőült Golgothára, —
S érte szálljon végbocsánat
Terhes lelke' bűnsorára!

S adj nekünk segély-malasztot,
Ugy e csalfa földön élni:
Hogy lehessen a halálban
Üdvünk' hajnalát remélni!

Közgazdasági élet.

Honi iparpártolás. Plósz Sándor igazságügyminiszter rendeletet intézett az alája rendelt hatóságokhoz, hogy hivatalos szükségleteik beszerzésénél mindenkor a magyar s a helyi ipar termékeit vegyék figyelembe s az előforduló munkálatoknál a helyi iparos-osztályt és munkásokat vegyék igénybe. Akárminemű munkák vállalatba adásánál ki kell kötni, hogy a vállalkozó a munkáknál csak hazai és pedig helybeli munkásokat alkalmazhat és csakis hazai anyagokat használhat fel. Amennyiben esetleg egyes anyagok hazai forrásokból be nem szerezhetők; a külföldi anyagok és gyártmányok beszerzésére kimerítő megokolással kell az igazságügyminisztertől engedelmet kérni.

Gőzhajózás a Szamos folyón. A szatmári állami folyam-mérnökségnek egyik hajója közelebről próbautra indult az „Egyesült-Szamos” folyóra, hogy meggyőződést szerezzen a felől, vajjon a Szamos alkalmas-e rendes gőzhajó-járatokra? Ha ez a tanulmányút be fogja bizonyítani azt, hogy a Szamos-folyam medre a vízi közlekedésre, illetve hajózásra alkalmas, — akkor nemsokára állandó hajójáratokat fognak létesíteni. Nagy jelentőséggel bírna ezen ujtás nem csupán magára Szatmár városára nézve, (a melynek kereskedelme és ipara ez által jelentékenyen föllendülne), — hanem egyszersmind az összes szamosmenti helységekre nézve is, a melyek a vízi út irányában fekszenek.

Mi ujság az örmény világban?

Isakovics örmény kath. érsek halála. Lembergől jelentik, hogy Isakovics örmény kath. érsek agyszélhüdes következtében elhunyt. A király Isakovics érsek elhunytá alkalmából táviratilag fejezte ki benső részvétét a lebergi örmény kath. székeskáptalannak. Körber miniszterelnök, Hartel közoktatásügyi miniszter és sok más előkelőség szintén küldött részvétiratot. Az örmény kath. főegyházmegye püspöki helynökévé Moszoro Jakabot rendelték ki. Isakovics érseket röviddel halála előtt gróf Pininszki helytartó fölkereste. Beszélgetés közben a herczegérsek agoniába esett és Pininszki gróf jelenlétében elhunyt.

Az örmények visszahonosítása. Az orosz nagykövet, egy régibb keletü konstantinápolyi tudósítás szerint, hivatalosan felszólította a Portát, hogy utasítást adjon a kaukázusi török konzuloknak, miszerint azon három ezer örmény kereskedő részére, a kik Törökországból emigráltak, s oda — a zavargások lecsendesültével — ismét visszatérni kívánnak, szabályszerű utlevelet állítsanak ki.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: **SZONGOTT KRISTÓF.**

Szamosújvárt, Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája.

A tizenhárom aradi vértanú gyönyörű csoportképe fekszik előttünk művészi színhatással, remek korhűséggel megfestve. Az aquarell műnyomatok ezen példánya meglepett bennünket; mert még nem volt alkalmunk a szabadságharc vértanúinak örökké dicső alakjait ilyen gyönyörű csoportozatban, ilyen magyaros motívumokkal megfestve szemlélni. E képen úgy a megdicsőült tábornokok arcvonásainak feltűnő hasonlósága, mint az egyenruhák korhűsége és a plasztikai szépség, melylyel a tizenhárom alak egyöntetű jelenetté van csoportosítva, a festő művészetének tökéletességét igazolják; előrelátható tehát, hogy a kép egyike lesz a legnépszerűbb és legkedveltebb képeknek, melynek minden magyar család szobájában helye lesz és minden lakásnak díszére válik. Az 1848/49 honvédmenház főparancsnoka a képre vonatkozó következő elismerő sorokat intézte a kép kiadójához:

Tekintetes Székely Aladár képkiadóvállalatának

Budapesten. VII. Klauzál-utca 6 sz.

A kiadásában megjelent és hozzám benyújtott „Tizenhárom aradi Vértanút” ábrázoló festményt megtekinttem és szívesen tudatom Önnel, hogy a mártirhalált szenvedett, boldogult Tábornokok, kiket személyesen ismertem, alakjokra nézve korhűek és a festmény méltó arra, hogy széles körökben elterjedjen.

Szentimrey Kálmán

az 1848/49 Honvédmenház főparancsnoka.

Mi is ajánljuk e képet t. olvasóinknak, mely minden vidéki képereskedésben, valamint a kiadónál Budapesten megszerezhető.

☞ Szamosújvári Hiradó. ☞

— A Szolnok-Doboka-megyei „Irodalmi, történelmi és ethnographiai társulat” az idén közgyűlését Szamosújvárt tartotta meg. (máj. 27). Átjött a társulat érdemes elnöke: báró Bornemissza Károly főispán, a két derék alelnök: dr. Torma Miklós alispán, dr. Boros Gábor gymn. igazgató; a pénztárnok: Bándi György megyei főjegyző; a titkár: Horváth Árpád. A választmányi és rendes tagok közül: Vásárhelyi Boldizsár, Veress Dezső, Biró Antal, Wolf Bogdán, Rónay Aross Lajos, Kezeli László, Gajgázó László, Budai Elek, Debreczeni nyug. igazgató, Kádár József és neje... Grádovics György és még sokan. A város tiszta. Előbb dr. Temesváry János tanárhoz mentünk. Itt megnéztük szép, őskori- és páratlan érem-gyűjteményét. A bemutatást érdekes magyarázattal kísérte. Mutatott egy ötkötetes ösnyomtatványt is. Innen Szongott Kristóf szerkesztőhöz ment az egész társaság, melyhez még szamosújváriak is csatlakoztak — egy kis reggelire. Azután a plebániái nagytemplomban megnéztük a remek Rubens-képet és a Salamon-templomban — Szirmay magyar akadémiai festő által készített gyönyörű csoportképeket. Meglepte a társaságot ezen szép templom műfestészete. De közelgett az idő, azért távoznunk kellett ezen fontos helyről. A választmányi ülést a gymnasium tanácskozási termében tartottuk meg. Ezen gyűlésből részt vettek a választmány helybeli tagjai közül Ornstein József őrnagy, Szongott Kristóf és a vidékről (Apahida) bejött Orosz Endre. Választmányi ülés után megnézte a társaság a gymnasium szép és jól rendezett természetrajzi gyűjteményét, hol szakember: dr. Mártonfi Lajos igazgató mutatta be

az érdekesnél érdekesebb tárgyakat. . . Féltnegy óraker vette kezdetét a közgyűlés. A nagy rajzterem egészen megtelt. Szépen volt képviselve a — szépnem is. Az első felolvasó Nádas Sándor tanító volt, ki az abszolút korszak közállapotáról és irodalmi viszonyairól szólott — szépen. Azután Józsa János főgymnásiumi tanár ült a felolvasó asztal mellé. „A rovarok szerepe a háztartásban” czim alatt igen tanulságos, jól kidolgozott értekezést olvasott fel. Felolvasás közben többször hivatkozott közszemlére kitett tiz szekrényből álló páratlan szép lepkegyűjteményének egyes példányaira. Felolvasás után elnök bezárta az ülést. És a hallgatóság egyik része eloszlott, a másik része a gymnasium torna-helyiségét nézte meg. Délután egy óraker ebédre mentünk. A Gönczi-czukraszat kert-helyiségében volt csinosan felterítve. Izletes étkeket hoztak. Kívül cigány-zene játszott. Az első pohárköszöntőt főispán úr Ő Méltósága mondotta: Szamosújvár hazafias lakosságát köszöntötte fel. Még sok szép pohárköszöntő hangzott el. Poharat üritettek Ábrahám Zachar, Szongott Kristóf, Vásárhelyi Boldizsár, Dömötör János, Benel Antal. . . Három óra után oszlott el a társaság, melynek nagyobb része kiment a fürdőre (Kéri-fürdő); egy kisebb társaság pedig Szongott Kristófnál verődött össze. Itt volt Kádár József kedves, művelt, szeretetreméltó nejevel is. A két monografa-író jó barát együtt töltötte az időt vonat elindulásig. Örömmel jött el Deés intelligenciája közénk. . . és kedves benyomásokkal, megelégedve távoztak el. Ezt a felejthetetlen jó napot is báró Bornemissa Károly főispán és dr. Torma Miklós alispán urak rokon-szenves előzékenységének köszönhetjük. . . Hozza Isten a derék, művelt, értelmes társaságot más alkalommal is — szívesen látott közünkbe. És itt elismeréssel kell szólanom városunk lakosságáról, mely szépen érdeklődött társaságunk iránt, de különösen elismeréssel adozok Duha János főkapitány urnak, ki nemesak a vonat megérkezésétől végig ott tartzkodott közöttünk, hanem a vásáros nép és a kirakodó sátrak czélszerűbb elrendezésével, a gymnasium elébe kirendelt rendőr oda állításával és más szükséges intézkedésével szép jeleit adta figyelmének, melylyel a Múzsák iránt viseltetik. . .

— Megjelent Rónai Aross Lajos, a Szolnok-Doboka-vármegeyi képes naptár szerkesztőjének „Felolvasás” czimű vig monologja. Az igen szellemesen, ötletesen, gördülékenyen megírt és pompás humorral fűszerezett monolog igazán érdemes a szamosújvári közönség figyelmére már annál is inkább, mivel szerzője anyai ágon egyik iteni jó nevű (Lengyel) örmény családnak sarja. A mű ára 30 fillér. Kapható Todorán Endre kereskedésében. Pártoljuk fiaink irodalmi vállalkozásait!

— A nyolczadik osztály növendékei írásbeli érettségi vizsgát máj. 20-án tettek; a szóbeli érettségi vizsgálat jún. 7-én lesz.

— Állami gymnasiumunk ifjúsága Uferbach Jenő tanár elnöklete alatt máj. 15-én igen sikerült „májális”-t tartott a kérii fürdő helyiségeiben. Az idő kedvezett egész nap. A fuvózenekar játszotta darabok kísérete mellett lobogó-díszben vonult ki az ifjúság. Jelen volt a tanári kar is teljes számmal. Ott künn ebédelt több szülő a tanárokkal. Ott kaptak a tanulók is jó és olesó ebédet. Részt vett tavaszi szép multságunkból az nap délután a deési tanári kar is. Az ifjúság példás magaviseletet tanusított. Legkisebb rendetlenség sem fordult elő. Jól mulatott velünk együtt a városi közönség is!

— A fiú- és leánynépiskola, miután egy igazgatás alatt áll, együttes májális tartott. Jól sikerült a polgári leány-iskola májá-

Felhívás előfizetésre.

Isten segítségével megvalósíthattam egyik legfőbb óhajtasomat: folyó év június hó végére elkészül „Szamosújvár szabad kir. város monográfiája” című három kötetes munkám, mely a város történetét alapításától napjainkig tárgyalja (1700—1900).

Az első kötet második czime: „Általános rész;” 28 ívből áll, 435 oldalra terjed és 51 képet foglal magában. Ára 6 korona.

A második kötetnek ezt a másod czímet adtam: „Önálló részletek.” Ez a kötet legalább 32 ívből fog állani. (E hónap végeig ez is elkészül!). Ötszáz lapnál többre terjed, és 70-nél is több kép lesz benne. Ára 6 korona.

A harmadik kötet ezt a másod czímet viseli: „Magyar-örmény metropolisz.” Tizenhét ív 278 oldal; van ebben a kötetben 103 kép. Ára 3 korona. Ez a kötet 1893-ban került ki sajtó alól. A ki ezt akkor megszerezte, most csak az első és második kötetet vegye meg; de kinek nincs meg munkám ezen harmadik kötete (mely akkor ezt a czímet viselte: „Szamosújvár, a magyar-örmény metropolisz írásban és képekben,” — most pedig ez az új czím alatt jelenik meg: „Szamosújvár szab. kir. város monográfiája. Harmadik kötet. Magyar-örmény metropolisz”), vegye meg ezt is; mert ez nemcsak összefüggésben van az első és második kötettel, de sőt kiegészíti azokat.

A három kötet nyolczvan (80) sűrűn nyomtatott nagy ívet tesz. A nyomás tiszta, kiállítása esinos. Ára a három kötetnek 15 korona (7 frt 50 kr.) A munkát bérmentve küldöm az előfizetőknek vagy megrendelőnek. A gyűjtő minden tíz előfizető után egy tisztelet-példányt kap. Az előfizetési pénzt legjobb postautalvánnyal az író nevére Szamosújvárra küldeni.

Az első kötet első részében időrendben haladok, azután külön cikkelyekben tárgy szerint csoportosítom az anyagot. Az anyag feldolgozásában nem utánzok senkit, hanem a követendő irányt önálló felfogásom szabja meg. Munkám anyaga különbözik más hazai monográfiák anyagától; mert különböző a nemzetiség (örmény) is, melyről ezen könyvben szólok.

Munkámon nagy lelkiismeretességgel dolgoztam; főszólyt a pontosságra helyeztem. Azért a szives olvasó sehol sem találkozik munkámban ilyen kifejezésekkel: „azt gondolom” — „azt hiszem” — „talán” — „valószínű” . . . hanem határozottan állítok, és a mit állítottam, azt az idézett eredeti oklevéllel rögtön be is bizo-

nyitom. Munkám **forrásmunka**; azért a bizonyíték után azonnal meg is nevezem a forrást: oda teszem zárójelbe például „Városi levéltár“ 1820 és 46 szám (= Vár. lev. 1820—46 sz.).

Mivel Szamosújvár és a többi három testvér-helység között a legújabb időig állandó viszony létezett, szólok munkámban külön-külön cikkekben azon „Viszonyról, mely Erzsébetváros, Gyergyó-Szent-Miklós, Csik-Szépviz — és Szamosújvár között“ létezett. . . .

Azért szerezzék meg munkámat nemcsak a szamosújváriak és azok, kiknek ősei Szamosújvárról telepedtek ki, hanem minél többen a hazai örmények közül is, mert áldott emlékü őseik állandó viszonyban állottak a várossal. De kötelessége végre minden jó hazafinak ismerni ezen város történetét, mely elmondja, hogy miként magyarosodott meg e hazafias polgárzat és apáink mily hiven teljesítették Isten, haza és király iránt tartozó kötelességeiket.

Szamosújvárt, 1901. Június 1.

Szongott K^{istó}f.

Á gyűjtő neve:

Folyó szám	Előfizető neve	Megrendelem mind a három kötetet	Megrendelem az első és második kötetet